

Sokół, Zofia

Rola i miejsce kobiet w edukacji i kulturze polskiej : konferencja naukowa, Poznań-Zajęczkowo, 20-22 października 1997 r.

Dzieje Najnowsze 30/1, 271-275

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rola i miejsce kobiet w edukacji i kulturze polskiej

Konferencja naukowa, Poznań-Zajęczkowo, 20-22 października 1997 r.

Organizatorem konferencji był Zakład Historii Wychowania Wydziału Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Wpłynęły 64 zgłoszenia referatów i komunikatów z ośrodków uniwersyteckich i akademickich w Polsce, jak również z Białorusi i Słowacji. Obrady odbywały się w Ośrodku Wypoczynkowo-Szkoleniowym Oświaty i Wychowania, w stylowym pałacu, dawnej rezydencji Żółtowskich, wpisanym w malowniczy kraj obraz lasów i jeziora.

Konferencja miała charakter feminologiczny o wydźwięku feministycznym. Ujawniono i omówiono olbrzymi udział kobiet w życiu kulturalnym, dotąd w badaniach naukowych pomijany. Dużym ułatwieniem dla uczestników było wydanie streszczeń referatów pod redakcją Wiesława Jamrożka i Doroty Żołędź-Strzelczyk (Poznań-Zajęczkowo 1997).

Autorami referatów i uczestnikami konferencji byli także mężczyźni (na 64 zgłoszenia 26 mężczyzn). Przedstawiciele uczelni zagranicznych — Białorusi i Słowacji (mężczyźni) przedstawili sytuację oraz dorobek twórczy kobiet w ich krajach.

Obrady plenarne w pierwszym dniu konferencji rozpoczęły referaty — prof. dr hab. Karoliny Targosz: *Na widowni i na scenie. W dworskiej kulturze teatralnej XVI i XVII wieku* oraz prof. dr hab. Jana Semka: *Kobiety w sztuce i sztuka kobiet w dawnej Polsce*. W pierwszym referacie omówiono mecenat królowych: Bony, Marii Ludwiki Gonzagi, Marysienki Sobieskiej, ich oświecone dwory i udział w rozwoju teatru, opery, baletu, jak również tańca dworskiego, muzyki i śpiewu, a także przeszczepianie na grunt polski dorobku kultury włoskiej i francuskiej.

Drugi referat dotyczył udziału kobiet w tworzeniu sztuki sakralnej i szat liturgicznych już od czasu przyjęcia chrztu przez Polskę. Kobiety zajmowały się malowaniem wizerunku Matki Boskiej, przez co upowszechniły kult i nabożeństwo, malowały motywy roślinne, haftowały ornaty i kapy oraz obrusy kościelne, wykazując w tej dziedzinie duży kunszt. W XIV i XV w. rozwinęła się sztuka malowania i rzeźbienia Matki Boskiej, głównie w wykonaniu kobiet. W tym czasie „powstało wiele wspaniałych wyobrażeń kobiet — przedstawień Matki Boskiej, pełnych liryzmu, stojących na wysokim poziomie artystycznym, które dają także pojęcie o pewnym ideale kobiety dworskiej kultury europejskiej, a także informacje kostiumologiczne”. Trzeci referat wygłosiła organizatorka konferencji, dr hab. Dorota Żołędź-Strzelczyk: *„Jako rządzić mają rodzice córki swe”. Poglądy na wychowanie kobiet w XVI i XVII wieku*, w którym przedstawiła poglądy Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Sebastiana Patrycego z Pilzna, Erazma Otwinowskiego i Piotra Skargi. Nie widzieli oni potrzeby kształcenia dziewcząt,

„bo ideałowi szlachcica-ziemianiana odpowiadała pobożna i stateczna żona i dobra gospodyni”. Przeciwnie poglądy głosili m.in. Andrzej Glaber z Kobylina, Łukasz Górnicki, Andrzej Maksymilian Fredro, Jan Amos Komenski, Erazm z Rotterdamu, czy Tomasz Morus i inni światli przedstawiciele tej epoki, domagając się takiego samego zakresu kształcenia dziewcząt, co i chłopców.

Następnego dnia obrady odbywały się w czterech sekcjach tematycznych. Referaty sekcji I — *Edukacja kobiet w teorii i praktyce do końca XVII wieku* obejmowały okres od Cesarstwa Rzymskiego do oświecenia, tj. grupy tematyczne: starożytność, średniowiecze i oświecenie. Do pierwszej grupy można zaliczyć następujące referaty — prof. dr hab. Juliusza Jundziłła: *Rola intelektu w ideale kobiety, bohaterki romansów okresu cesarstwa rzymskiego*, dr Violetty Rączewskiej: *Edukacja kobiet w ikonografii Cesarstwa Rzymskiego (I-Vw. n. e.)*, Aldony Ossowskiej: *Kształtowanie wizerunku kobiety-partnerki w życiu i wychowaniu rodzinnym; poglądy Diona Chryzostoma a Pliniusza Młodszego i Plutarcha (I-II w. n. e.)* oraz Ilony Błaszczuk: *Edukacja kobiet w czasach dynastii julijsko-klaudyjskiej według relacji Seneki, Swetoniusza i Tacyty*. Druga grupa tematyczna dotyczyła życia w rodzinie, edukacji i wzoru osobowego kobiet w Polsce od średniowiecza do oświecenia. Część dotyczącą rodziny i pozycji kobiety w rodzinie zaprezentowali w swoich referatach: Małgorzata Chołódowska: *Pozycja i rola kobiety w rodzinie wczesnośredniowiecznej* i Witold Brzeziński: *Polska Mulier educata wieków średnich na przykładzie przedstawicielek dynastii Piastów*. Problemom edukacyjnym poświęcono następujące referaty: dr Romana Pelczara: *Edukacja w klasztorach żeńskich w Polsce w XVI i XVII w.*, dr Marka G. Zielińskiego: *Rola cudzoziemek w procesie edukacji młodzieży w okresie stanisławowskim* i Iwony Bakalarskiej: *Rola i miejsce kobiety w edukacji polskiego oświecenia w świetle poglądów pedagogicznych Stanisława Staszica i Franciszka Bielińskiego*. Propagowanym wówczas wzorom osobowym uwagę poświęciła dr Aleksandra Bilewicz w referacie: *Wzór kobiety, żony i matki w świetle XVIII-wiecznych kazań*.

Obrady sekcji II, zatytułowanej *Edukacja kobiet na ziemiach polskich w XIX i XX wieku* chronologicznie obejmowały problematykę czasów rozbitcia dzielnicowego i zakresu kształcenia kobiet w Królestwie i poszczególnych zaborach oraz zawodach uznawanych za kobiece. Jerzy Szukalski omówił *Żeńskie szkolnictwo rządowe w Królestwie Polskim w okresie międzypowstaniowym*, a Małgorzata Wrzosek wygłosiła referat pt. *Właścicielki prywatnych, wyższych szkół i pensji żeńskich w Królestwie Polskim w okresie międzypowstaniowym. Kształcenie kobiet na poziomie szkoły średniej w Galicji autonomicznej* przedstawił dr Jerzy Potoczny, natomiast Anna Haratyk *Żeńskie zakony opiekujące się dziećmi osieroconymi i zaniechanymi moralnie w Galicji doby autonomicznej*.

Sprawami Śląska zajęli się: dr Mirosław Wójcik: *Kobieta górnośląska w rodzinnym kręgu wychowania na przełomie XIX i XX wieku* i dr Grażyna Kempa: *Aspiracje edukacyjne i zawodowe kobiet śląskich ze środowisk proletariackich na przełomie XIX i XX wieku*.

Następną grupę tematyczną stanowiły referaty dotyczące zawodów uznawanych za „kobiece”: lekarskiego w referacie dr Jadwigi Suchmiel: *Kariery zawodowe lekarek wykształconych na Uniwersytecie Jagiellońskim podlegających pod Krakowską Izbę Lekarską (w latach 1900-1918)*, nauczycielskiego w referatach Justyny Gulczyńskiej: *Szkolnictwo średnie dla dziewcząt w Poznaniu w okresie międzywojennym* i dr Edyty Wolter: *Edukacja nauczycielska w Seminarium dla Nauczycielek Szkół Rolniczych w Sokołówku* oraz dr Ryszardy Cierzniewskiej: *Wybrane aspekty polityki oświatowej Min. WR i OP wobec kształcenia dziewcząt w seminariach nauczycielskich*.

ŻYCIE NAUKOWE

Dwa kolejne referaty dotyczyły różnych aspektów dotyczących edukacji kobiet — Edyty Zierkiewicz: *Czytelnictwo poradników dla kobiet jako adaptujące się w Polsce zjawisko substytutu psychoterapii* i dr Barbary Kubis: *Pamiętniki kobiet polskich i ich edukacyjne możliwości wykorzystania w procesie nauczania historii*.

Trzecia, najliczniejsza — jeśli chodzi o liczbę wygłoszonych opracowań (25) — sekcja była poświęcona działalności społeczno-oświatowej kobiet i ich udziałowi w rozwoju polskiej myśli pedagogicznej XIX i XX w. Można w niej wyodrębnić kilka grup tematycznych: oświatowo-kulturalna, opiekuńczo-wychowawcza i społeczno-polityczna.

Najwięcej, bo aż 11 referatów było poświęconych działalności oświatowo-kulturalnej kobiet oraz oświacie pozaszkolnej. Rozpoczął ją prof. dr hab. Jan Hellwig wystąpieniem pt. *Narcyza Żmichowska jako działaczka oświatowa*, następnie kontynuowały — dr Barbara Jędrzychowska: *Kobiety-zesłanki w życiu oświatowym i kulturalnym Polaków na Syberii (XIX w.)*, prof. dr hab. Danuta Koźmian: *Edukacja i funkcja kobiety wiejskiej w poglądach Jadwigi Dziubińskiej i Ireny Kosmowskiej* i dr Zofia Sokół: *Działalność organizacji Ziemiarki Polskie w latach 1895-1945*. Działalności oświaty pozaszkolnej, rozwojowi czytelnictwa wśród kobiet poświęcono następujące referaty: dr Iwony Michalskiej: *Wkład Heleny Radlińskiej, jej wychowanek i współpracownic w badania nad czytelnictwem dzieci i młodzieży w dwudziestoleciu międzywojennym*, dr. Adama Horbowskiego: *Uniwersalne wartości pisarstwa pedagogicznego Heleny Radlińskiej* i dr. Grzegorza Michalskiego: *Maria Buyno-Arctowa wychowawczynią młodych pokoleń Polaków*. Oświacie w czasie okupacji i udziałowi kobiet w tajnym nauczaniu poświęcono dwa wystąpienia — Elżbiety Zydlik: *Rola kobiety w kształceniu i wychowaniu w okresie okupacji hitlerowskiej (1939-1945) na terenie Kraju Warty* oraz dr. Michała Dobrynina (Białoruś): *Chronicielka polskości z obwodu tarnopolskiego (z dziejów szkolnictwa polskiego na Ukrainie sowieckiej po II wojnie światowej)*.

Udział kobiet w rozwoju polskiej myśli pedagogicznej oraz w historii wychowania zaprezentowano w 6 referatach. Obrady tej grupy tematycznej rozpoczęło wystąpienie Joanny Dąbrowskiej: *Elementy tradycjonalizmu i nowoczesności w poglądach Klementyny z Tańskich Hoffmanowej na wychowanie kobiet*, rozwinęły następne — Danuty Apanel: *Aniela Szycówna w polskiej pedagogice empirycznej*, dr. Krzysztofa Rędzińskiego: *Cecylia Klaffen — organizatorka fundacyjnego szkolnictwa zawodowego dla dziewcząt żydowskich we Lwowie*, Ewy Kuczyńskiej: *Międzywojenna działalność dr Marii Łączkowskiej — organizatorki opieki logopedycznej w Poznaniu* i dr Władysławy Szulakiewicz *Hanna Pohoska jako historyk wychowania*.

Działalności opiekuńczo-wychowawczej kobiet poświęcono następujące referaty: dr. Kazimierza Szmyda: *Marcelina Darowska w galicyjskiej tradycji wychowania i opieki nad dzieckiem opuszczonym* i dr Haliny Raczek: *Maria Weryho-Radziwiłłowiczowa jako organizatorka wychowania przedszkolnego na ziemiach polskich przełomu XIX i XX wieku*.

Następną grupą tematyczną była działalność społeczno-polityczna kobiet i tu referaty: dr. Romana Stepnia: *Izabela Czartoryska i jej działalność filantropijna i oświatowa wśród ludu*, dr. Kazimierza Adamczyka: *Silne osobowości kobiece: Jadwiga z Działyńskich Zamoyska i Anna z Działyńskich Potocka*, dr Jolanty Szablickiej-Zak: *Działalność kobiet posłanek w Sejmie Ustawodawczym II RP*, Piotra Bielickiego: *Kobiety w służbie pożarniczej w Polsce* oraz prof. dr hab. Eleonory Sapia-Drewniak: *Wkład Apolonii Fojcik w rozwój ruchu narodowego*.

Ruchowi feministycznemu poświęcono dwa wystąpienia: dr hab. Agnieszki Stopińskiej-Pająk: *Wkład Izabeli Moszczeńskiej w rozwój polskiego ruchu kobiecego* oraz dr Janiny Siwoszki: *Miejsce współczesnej kobiety w oświatowej kadrze kierowniczej*, w którym autorka wykazała, że w tak sfeminizowanym zawodzie, jakim jest nauczycielstwo, stanowiska kierow-

nice (dyrektor szkoły, wizytatorzy, kuratorzy itp.) należą do mężczyzn i w oświacie „im wyższy szczebel zarządzania, tym mniej kobiet, a na samym szczycie — żadnej”.

Referaty sekcji IV zatytułowanej *Poglądy na miejsce i rolę kobiety w społeczeństwie, kulturze i edukacji (w świetle dziewiętnastowiecznych i dwudziestowiecznych programów i przekazów)* można podzielić na następujące grupy tematyczne: poglądy na edukację i wychowanie kobiet, programy wychowania oraz kobieta i feminizm w literaturze.

Do pierwszej grupy należy zaliczyć wystąpienie dr Łucji Kabzińskiej: *Poglądy na edukację i emancypację kobiet w myśli pedagogicznej Królestwa Polskiego II poł. XIX wieku*, Małgorzaty Stawiak: *Poglądy na wychowanie, kształcenie i rolę w życiu społecznym kobiet na łamach czasopism i kalendarzy warszawskich w okresie międzypowstaniowym (1831-1863)* i dr Mirosławy Dziemianowicz: *Kobieta w edukacji polskiej po II wojnie światowej — szanse i zagrożenia*.

Druga grupa zagadnieniowa dotyczyła wizerunku kobiety propagowanego w edukacji i w myśli społeczno-politycznej. Obrady tej grupy rozpoczął dr Józef Brynłus: *Wzorzec polskiej kobiety w edukacji historycznej XIX i XX wieku. Casus królowej Jadwigi*, następnie dr Krzysztof Kabziński: *Stereotyp kobiety-matki w świetle pamiętników i wspomnień okresu międzywojennego*. Wzór osobowy kobiety wstąpił również w myśli społeczno-politycznej i nauce społecznej Kościoła w referatach prof. dr. hab. Witolda Wojdyły: *Wizerunek kobiety, jej miejsce i rola w myśli społeczno-politycznej obozu narodowo-demokratycznego w II Rzeczypospolitej* i dr. Michała Strzeleckiego: *Miejsce i rola kobiety w nauce społecznej Kościoła katolickiego w II Rzeczypospolitej*. Programom wychowawczym poświęcono dwa wystąpienia: Joanny Dufra: *Problem wychowania narodowego w programie Ligi Kobiet* oraz Elżbiety Kalinowskiej: *Problematyka edukacji dziewcząt i kobiet w Krajowym Programie Działań na Rzecz Kobiet*. Kobieta i feminizm w literaturze — to temat dwóch ostatnich wystąpień: mgr Doroty Zydlik: *Rola i miejsce kobiety w twórczości Cypriana Kamila Norwida* oraz dr Zofii Brzuchowskiej: *Feminizm kulturowy w kobiecej prozie okresu międzywojennego*.

Trzeci dzień obrad miał charakter plenarny; wygłoszono trzy referaty podsumowujące oraz złożono sprawozdania z obrad poszczególnych sekcji. Referaty wygłosili: prof. dr hab. Andrzej Meissner, dr Romuald Grzybowski i dr Krzysztof Jakubek.

Pierwszy referat dotyczył *Wkładu nauczycielek galicyjskich szkół pedagogicznych w rozwój teorii i praktyki pedagogicznej*. A. Meissner dokonał charakterystyki żeńskich seminariów nauczycielskich zatrudnionych w nich 171 kobiet, niektórych z dużym dorobkiem naukowym, np. Aniela Szcycówna, Stefania Sempołowska, Helena Radlińska, które zapisały się na trwałe w polskiej myśli edukacyjnej. Nie mniejszy dorobek wniosły nauczycielki mniej znane — pierwsza generacja absolwentek Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Lwowskiego otwartego dla kobiet przed stu laty, jak np. Stefania Wekslerowa, Helena Sikorska, Maria Estreicherówna, Julia Baranowska, Stefania Tatarówna, Maria Radwańska i inne. Podstawy metodyki wychowania przedszkolnego wypracowały: Barbara Zulińska i Maria Weryho, które brały aktywny udział w organizacjach nauczycielskich, uczestniczyły w kongresach pedagogicznych, publikowały wiele artykułów z praktyki pedagogicznej, tworząc wzór osobowy dla następnych szeregów nauczycielek.

Drugi referat — *Kobiety w zakładach kształcenia nauczycieli w Polsce w latach 1945-1973* opracowany przez R. Grzybowski, wykazał, że 71% nauczycieli w PRL to kobiety, które napłynęły do zawodu po 1945 r. w wyniku celowej polityki kadrowej PPR, potem PZPR. Najbardziej sfeminizowane uczelnie to wyższe szkoły pedagogiczne kształcące nauczycieli, które w omawianym okresie wypuściły ponad 31 tys. absolwentek, zasilających kadrę nauczycielsko-wychowawczą w Polsce.

ŻYCIE NAUKOWE

Trzeci referat — K. Jakubka: *Wizerunek matki i jej edukacja wychowawcza w świetle polskiego piśmiennictwa pedagogicznego w XIX i początków XX wieku* ukazał tworzenie się wizerunku Matki Polki po powstaniach narodowych, jej prestiżu w środowisku rodzinnym, środowiskowym, ponoszenie odpowiedzialności za rodzinę na równi z mężczyzną, gdyż — zdaniem autora — „skrajny patrocentryzm nigdy nie przyjął się w Polsce”.

Podsumowując całość obrad, należy podkreślić dobrą i sprawną „prawdziwie poznańską” organizację konferencji, przestrzeganie czasu rozpoczęcia i zakończenia obrad, wystąpień poszczególnych autorów, jak również pomysł wspólnej uroczystej kolacji z pieczonym dzikiem oraz orkiestrą ludową. Ale też nie należy zamykać oczu nie tyle na usterki, co wygodę uczestników. W programie konferencji przy nazwiskach autorów zabrakło miejsca i uczelni, którą reprezentują, co pozwoliłoby zaoszczędzić czas na prezentacje przed wystąpieniami.

Obrady sekcji III powinny być podzielone na dwie części, liczące po 13-14 referatów, zróżnicowanych tematycznie i problematycznie, co ułatwiłoby sytuację zarówno uczestnikom, jak i autorom referatów. Zabrakło czasu na dyskusję i wymianę myśli i poglądów, a są one najciekawszą i najcenniejszą częścią każdej konferencji naukowej.

Zofia Sokół
Rzeszów